

ЕКОНОМІЧНА ДІАГНОСТИКА ПІДПРИЄМСТВА ЯК АНАЛІТИЧНА СИСТЕМА ПІДТРИМКИ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ В ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Вінницький національний технічний університет

Анотація

Узагальнено теоретико-методичні підходи до економічної діагностики як аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень зовнішньоекономічної діяльності. Обґрунтовано доцільність використання методів комплексної економічної діагностики зовнішньоекономічної діяльності. Уточнено поняття економічної діагностики як аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень зовнішньоекономічної діяльності, запропоновано таку діагностику здійснювати у 3 етапи (етап інформаційно-аналітичного забезпечення, аналітично-розрахунковий та управлінський етап) та розкрито зміст кожного з них.

Ключові слова: *зовнішньоекономічна діяльність; ефективність; підприємство, діагностика зовнішньоекономічної діяльності; діагностичний індикатор.*

Abstract

Theoretical and methodological approaches to economic diagnostics as an analytical system to support management decisions in foreign economic. The article substantiates the feasibility of using methods of comprehensive economic diagnostics of foreign economic activity. The concept of economic diagnostics as an analytical system to support management decisions in foreign economic activity is clarified, it is proposed to carry out such diagnostics in 3 stages (stage of information-analytical support, analytical-calculation and management stage) and revealed the content of each

Key words: *foreign economic activity, efficiency, enterprise, diagnostic of foreign economic activity, diagnostic indicator.*

Вступ

Динамічність процесів зовнішнього середовища висувають надвисокі вимоги до управління підприємствами в цілому та їх зовнішньоекономічним напрямком зокрема. За ринкової економіки питання щодо здійснення зовнішньоекономічних операцій кожне підприємство вирішує самостійно, що накладає значну відповідальність на менеджмент організації щодо об'єктивного прийняття управлінських рішень, та, відповідно, економічної доцільності введення цього напрямку діяльності, який при раціональному використанні комплексу сучасних форм і методів управління здатен суттєво покращувати загальну ефективність діяльності конкретного підприємства.

Проблематика формування аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень не лишається поза увагою вчених. Так, це питання досліджується в працях Дудкіна П., Іващенко С., Орехової К. В., Кузнецової І., Мозгової Г., Олійниченко О. М.. Питанням теоретико-методичного забезпечення процесу діагностики присвячені праці О. Вакульчика, О. Книшек, С. Довбня, М. Нагірної, О. Кузьміна, О. Мельник, Н. Петришина, Ю. Логвиненко та ін. Проте сучасне зростання кількості та ускладнення взаємозв'язків факторів впливу на діяльність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності свідчать про необхідність вдосконалення підходів до аналітичного забезпечення прийняття управлінських рішень з метою забезпечення достатнього рівня конкурентоспроможності українських виробників на зовнішніх ринках.

Результати дослідження

Система діагностики є проміжним буфером між зовнішнім середовищем і керуючою системою. З метою оптимізації управлінських рішень будь-яка інформація, що надходить ззовні, а також з об'єкта управління, повинна проходити етапи діагностики, що, в свою чергу, забезпечує підвищення якості та вірогідності інформаційної бази управління [1]. Система діагностики представлена на рис. 1..

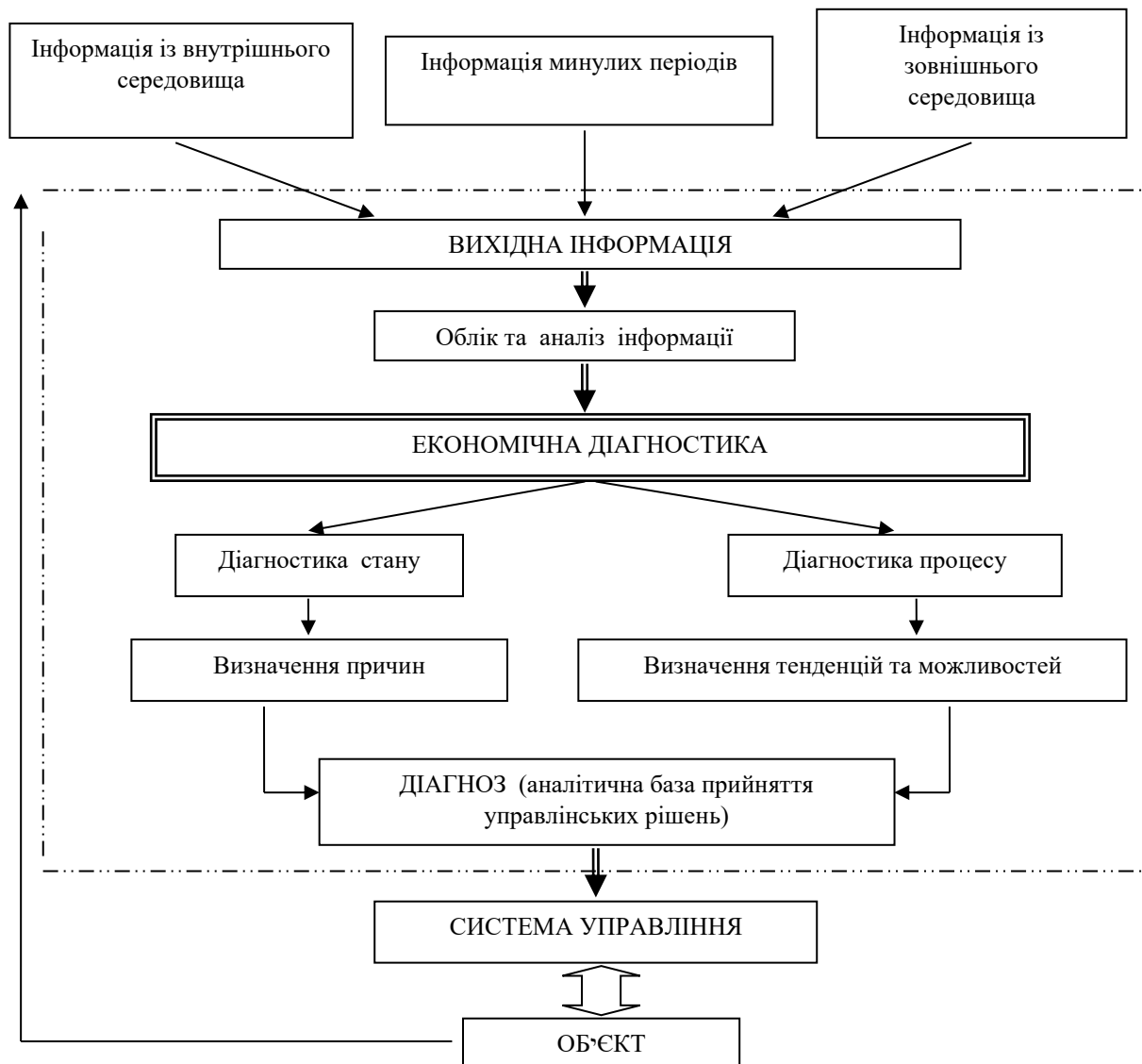

Рис. 1. Система економічної діагностики підприємства

Як видно з рис. 1 вихідна інформація, що надходить до системи економічної діагностики (система виділена штриховою лінією), проходить стадії обробки та аналізу, після чого діагностика розділяється на два напрямки: діагностика стану і діагностика процесу. У результаті першого визначаються причини поточного стану підприємства, у результаті іншого – тенденції розвитку, які виступають в якості бази для побудови прогнозу розвитку підприємства на майбутнє.

Отримані результати формують аналітичну базу для прийняття управлінських рішень та надходять у систему управління. В свою чергу, система управління через прийняття та реалізацію управлінських

рішень впливає на об'єкт управління, який є джерелом інформації із внутрішнього середовища (рис. 1), тобто є входом до системи діагностики. Дані елементи знаходяться у безперервному взаємозв'язку, створюючи замкнений цикл економічної діагностики та визначаючи ефективність системи.

Ефективність є комплексним поняттям, яке охоплює різні напрями господарської діяльності підприємства. Ми дотримуємось позиції, що ефективність є узагальнюючим показником, що характеризує потенціал та рівень досягнення цілей діяльності підприємства. Саме тому процес ідентифікації ефективності має включати два вектори: співставлення станів підприємства у часі на різних етапах його діяльності та діагностику конкурентних переваг підприємства порівняно з іншими суб'єктами ринку. Відповідно, враховуючи те, що згідно ЗУ [2] зовнішньоекономічна діяльність передбачає: зовнішню торгівлю, економічне, науково-технічне співробітництво; спеціалізацію та кооперацію в галузі виробництва, науки і техніки; економічні зв'язки в галузі будівництва, транспорту, страхових, розрахункових, кредитних та інших банківських операцій; надання різноманітних послуг на зовнішньому ринку; діагностика ефективності ЗЕД має враховувати усі ці напрями.

Проте, в економічній літературі, категорію «ефективність зовнішньоекономічної діяльності» зазвичай ототожнюють з ефективністю експортно-імпорتنних операцій. Поясненням такого підходу є те, що експортно-імпорتنні можливості підприємств визначаються, насамперед, наявністю конкурентоспроможної на зовнішньому ринку продукції, а це є наочним вимірником ефективності зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах. Однак, варто зазначити, що ефективність ЗЕД може бути досягнута лише при збереженні методології виходу на зовнішній ринок, яка враховує стадії інтернаціоналізації бізнесу підприємства. Тому необхідна методика оцінювання ефективності реалізації зовнішньоекономічної стратегії підприємства.

Т. В. Васюк відзначає, що «використання такої методики ефективності управління підприємством передбачає оцінку поточних показників за такими напрямками:

- 1) виробничим процесом (собівартість реалізованої продукції; рентабельність продажів; транспортні, податкові витрати тощо);
- 2) інвестиціями (дослідження, планування та розробка проектів підприємства);
- 3) інновації (удосконалення інноваційного та операційного процесів на підприємстві);
- 4) маркетинговими аспектами (частка ринку, розширення та збереження клієнтської бази, рівень задоволення потреб споживача);
- 5) персоналом (можливості робітників та можливості застосування інформаційних систем);
- 6) ризиками (оцінка та мінімізація можливих ризиків)» [3, с.133].

Однозначно, метою системи управління ЗЕД є максимізація прибутку в довгостроковій перспективі за рахунок ефективної участі в міжнародному підприємстві, що можливе за умов постійного розвитку та адаптації до динамічного зовнішнього середовища, зокрема особливостей ринків приймаючих країн і рівня конкуренції на них. Проте вирішальним критерієм, що характеризує ефективність ЗЕД підприємства є прибуток при мінімальних затратах підприємства, що досягається раціональним обґрунтуванням найоптимальнішої пропозиції щодо реалізації продукції, уникненню можливості збитків через недостатнє аргументування економічної ефективності зовнішньоекономічних операцій, обсягу реалізації продукції, її асортименту чи ціни через зміну валютних курсів. Тому, в ринкових умовах підприємство, окрім класичних показників, на нашу думку, має використовувати також показники економічної безпеки підприємства, що надає можливість визначати вплив зовнішньоекономічних факторів на його фінансовим станом та загальну ефективність діяльності. [4].

З цими завданнями найкраще справляється економічна діагностика, яка дозволяє оцінити достовірність поточного фінансового обліку та звітності, створює базу для висунування гіпотез про закономірності і можливість нестійкого фінансового стану. Діагностика також дозволяє виявляти причинно-наслідкові зв'язки в дисфункціях менеджменту, а потім переходити до побудови пояснювальної і прогностичної моделей функціонування і розвитку підприємства, здійснюючи при цьому попередження його банкрутства. Для проведення діагностики важливим є вибір інформативних ознак для опису аналізованих соціально-економічних систем. У багатьох випадках це пов'язано з труднощами одержання інформації або вартістю діагностичного дослідження, часом на її пошук, систематизацією, аналізом і її обробкою. При цьому параметри елементів системи, що діагностується, не рівноцінні за кількістю інформації про її стан.

Згідно зі специфічними характеристиками зовнішньоекономічної діяльності, нами пропонується економічну діагностику як аналітичну систему підтримки прийняття управлінських рішень в зовнішньоекономічній діяльності ефективно здійснювати у такій послідовності:

1. Етап інформаційно-аналітичного забезпечення:

- аналіз зовнішнього середовища (загальний аналіз політичних, законодавчо-правових, економічних та інших зовнішніх факторів впливу на зовнішньоекономічну діяльність підприємства);
- визначення питомої частки обсягів зовнішньоекономічної діяльності в господарській діяльності підприємства;
- підготовка даних управлінського обліку щодо зовнішньоекономічних операцій;
- агрегування та обробка інформації форм фінансової звітності;
- розподіл витрат і доходів за напрямками або операціями ЗЕД;

2. Етап аналітично-розрахунковий :

- формування ієрархічної системи діагностичних індикаторів (показників) для проведення інтегральної оцінки;
- визначення системи діагностичних індикаторів (показників) по кожному напрямку або операції зовнішньоекономічної діяльності;
- розробка еталонного рівня значень діагностичних індикаторів, у т.ч. за рахунок нормалізації показників;
- моніторинг зовнішньо-правових факторів впливу зовнішньоекономічної діяльності підприємства, що передбачає встановлення впливу змін в законодавстві, що регулює зовнішньоекономічну діяльність;
- обчислення відхилень фактичних значень показників від еталонного рівня значень діагностичних індикаторів;
- розрахунок інтегрального показника ефективності ЗЕД;

3. Етап – управлінський

- аналітичне опрацювання розрахунків та формування обґрунтованих висновків ;
- обґрунтування резервів функціонування та розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємства;
- прийняття управлінських рішень щодо здійснення ЗЕД.

При організації здійснення економічної діагностики як аналітичної системи підтримки прийняття управлінських рішень в зовнішньоекономічній діяльності варто дотримуватись базових принципів побудови системи соціально-економічної діагностики на підприємстві, які найповніше обґрунтовані О. Є. Кузьміним, О. Г. Мельник та Н. Я. Петршин у [5], зокрема це системність, цілеспрямованість, об'єктність, уніфікованість, інтегрування; декомпозиційність, об'єктивність, конкретність, оптимальність, адекватність, повнота, економічна доцільність, пізнаваність, логічність, часова погодженість, динамічність, достовірність інформаційної бази, обмеженість індикативної бази, обґрунтованість критеріальної бази, обмежена відкритість результатів, завершеність, дієвість.

Висновки

В результаті узагальнення особливостей інформаційного забезпечення прийняття управлінських рішень в зовнішньоекономічній діяльності підприємств в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів в економіці визначено, що ідентифікація економічної діагностики як цілісної функціональної системи зумовлює підвищення ефективності процесу прийняття управлінських рішень за рахунок оптимізації використання обмеженого обсягу ресурсів без використання нових інформаційних технологій. Запропонована система діагностики стану підприємства орієнтована на дослідження як статичного стану об'єкта, так і його розвитку у часі.

Відзначено, що економічна діагностика в системі управління ЗЕД виступає дієвим процесом ідентифікації та аналітичного оцінювання впливу факторів (чинників) на зовнішньоекономічну діяльність підприємства з метою виявлення та вирішення наявних та ймовірних проблем у сфері забезпечення і виконання конкретних дій (етапів) його виходу на зовнішні (міжнародні) ринки та забезпечення там стійкого функціонування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Мороз О. В., О.А. Сметанюк. Фінансова діагностика у системі антикризового управління на підприємствах: [монографія]. Вінниця : УНІВЕРСУМ-Вінниця, 2006. 167 с.
2. Закон України «Про зовнішньоекономічну діяльність» від 16.04.1991 р. № 959-ХІІ (зі змінами та доповненнями). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/959-12#Text> (дата звернення 30.11.2021).
3. Васюк Т. В. Методи дослідження та визначення економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності суб'єктів господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2015. № 3. С. 131–136.
4. Карачина Н.П., Сметанюк О.А., Вітюк А.В., Мукоїд Д.Д. Діагностика ефективності зовнішньоекономічної діяльності *Вісник ХНУ*. 2021. №3. С. 101-108.
5. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Петришин Н.Я. Соціальноекономічна діагностика діяльності підприємства в умовах глобалізації: сутність, види, принципи здійснення. *Логістика. Вісник Нац. ун-ту "Львівська політехніка"*. 2010. № 690. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11959/1/109.pdf> (дата звернення 1.12.2021).

Олена Анатоліївна Сметанюк - доцент, канд. екон. наук, доцент кафедри менеджменту, маркетингу та економіки, Вінницький національний технічний університет;

Дар'я Дмитрівна Мукоїд - студент групи МЗД-20м, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет;

Валерія Максимівна Капралюк - студент групи МЗД-20м, факультет менеджменту та інформаційної безпеки, Вінницький національний технічний університет.

Olena Smetaniuk - Associate Professor, PhD, Associate Professor on Department of Management, Marketing, and Economics, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia

Daria Mukoid - student of the Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia;

Valeriia Kapraliuk - student of the Faculty of Management and Information Security, Vinnytsia National Technical University, Vinnytsia.